

Shahid Rajaee Teacher Training University- Iran
Ontological Researches
Semi-Annual Scientific Journal
ISSN (print): 2345-3761 (online): 2676-4490
Type: Research

Vol.12, No. 24
Autumn 2023 & Winter 2024

Journal Homepage: www.orj.sru.ac.ir

Examining the Critical Scientific View of Ilka Niiniluoto on the Structure of Reality

Fatemeh Ranjbaran¹
Abolfazl Kiashemshaki²

Abstract

If we consider the belief in the existence of something independent of the mind, the most minimal claim of the ontological realist point of view; regardless to the questions regarding its quality, many positions that are attributed to anti-realism are not anti-realist. However, different viewpoints face problems in explaining this external truth and determining the ratio of scientific knowledge to it. In the meantime, the critical point of view, in addition to believing that scientific knowledge is derived from truth independent of the mind and constant of the external world, considers it to be dependent on mental and conceptual frameworks and results in a kind of fluid ontology. Scientific activities in this approach try to validate the most available criteria to describe reality and choose the best explanation. In this

¹. Master's degree in Philosophy of Science, Amirkabir University of Technology, corresponding author fa.ranjbaran@gmail.com

². Assistant Professor, Department of Philosophy of Science, Amirkabir University of Technology akia45@gmail.com

Received: 26/07/2022

Reviewed: 05/11/2022

Revised: 05/01/2024

Accepted: 13/01/2024

article, the critical point of view and how to explain the ontological approach based on Ninilotu's theories will be discussed. Ninilotu, one of the pioneers of critical realism in the scientific field, tries to support tropical realism based on Williams's category theory by introducing tropes. Based on this, the external reality (including the external object and the partial attributes related to each object) is formed by the conceptual activities of humans and is manifested in the form of language.

Keyword: Realism, ontological realism, critical realism, tropes

Introduction

Although scientific realism, as an independent subject in the philosophy of science, has not been put forward for a long time, but its general idea has existed throughout the history of thought. Simply put, the realist claim in the ontological dimension is based on the two aspects of being and being independent of the mind of beings. From the point of view of science, scientific theories are presented in order to discover reality and give us the possibility to understand and recognize real phenomena. Although the realist view is closer to common sense, it is subject to serious and important criticism, especially in the field of science. The critical approach tries to respond to these challenges by accepting some shortcomings, improving the core of this thinking and not getting caught in the trap of anti-realism. For this purpose, critical scientific realism, in addition to the reality perceived and revealed from the outside world, acknowledges the role of mental structures in the formation of knowledge and in this way tries to provide a realistic and reasonable interpretation of science.

Although he has written in detail about each of the topics of realism and anti-realism, Ninilotu is the only philosopher who specifically wrote a book entitled as "Critical Scientific Realism" on the topic of critical scientific realism, which has a wide range of commendable content and also The formation of the desired basic philosophical concepts, such as the discussion of pseudo-honesty, for the outline of a critical point of view, has caused the general course proposed in this article to be considered based on it.

Questions

This research seeks to answer the following main question: "What explanation regarding scientific knowledge is given by critical scientific realism in the ontological field?"

We also follow up on the following sub-questions: What is the structure of reality in the view of scientific realism from Ninilotu's point of view? And what is the understanding of the truths of the world and the characteristics of things in this view? How does this view fulfill the ontological commitment to realism?

Method

In order to address the questions under investigation in this research, various viewpoints have been extracted and reconstructed from various sources and finally analyzed in the library method. First, by referring to the main sources, an attempt has been made to define critical scientific realism, and to determine the dimensions of the discussion through the viewpoints of different philosophers; Then, by means of analytical descriptive method, it has been tried to use relevant reliable sources in the ontological field, but the general policy of the discussions is focused on the only book available in this field, namely Niniloto's critical scientific realism.

Research findings:

In the critical point of view, in addition to scientific knowledge being based on truth independent of the mind and constant of the external world, a component dependent on mental and conceptual frameworks is also considered, which leads to a kind of fluid ontology. In this view, the dependence of knowledge on the external truth is emphasized and followed from the beginning, but the formation of the concept that takes place in the acquisition of knowledge and is presented to the human being puts forward the fallibility of knowledge. Niniloto describes this path based on Williams' category theory and tries to support trope realism by introducing tropes. The external reality (including the external object and the specific attributes of each object) is formed by human conceptual activities and is manifested in the form of language. In order to shape the ontological structure of the world, tropes are introduced next to the objects in the world, and they indicate the existence of some kind of partial attributes belonging to external objects. Traps have special characteristics of space and time, but while being partial, they have similar relationships. Based on this, the redness of an object is a teller of a characteristic and a partial truth in the world, and the characteristic of being red is merely the teller of a set of similar traps. The fluid knowledge formed in this perspective is far away from dogmatic and crude approaches and suffers from a kind of fallibility. In this way, the critical realist, faced with the impossibility of obtaining certain knowledge, tries to achieve fallible but at the same time pseudo-honest beliefs by adopting reasonable processes.

Sources:

1. A group of researchers; Realism, Islamic Culture and Thought Research Institute Publishing Organization, first edition, 2014.
2. Lacks, Michael, An Introduction to Contemporary Metaphysics, translated by Yasser Pouresmail, Emad Afrugh, Hekmat Publication, 2015.
3. Collier A, 1998, Critical Realism, Routledge Encyclopedia of Philosophy, pp.720-722.
4. Dancy J, Sosa E, A Companion to Epistemology, Wiley-Blackwell, 2010.
5. Fine A, 1998, Scientific Realism and Antirealism, Routledge Encyclopedia of Philosophy, Taylor and Francis, <https://www.rep.routledge.com/articles/thematic/scientific-realism-and-antirealism/v-1>.

6. Popper K, Objective Knowledge, Oxford University Press, 1972.
7. Williams D, 1953, On The Elements of Being, The Review of Metaphysics, Vol 7, No 1, pp.3-18.

Shahid Rajaee Teacher Training University- Iran
Ontological Researches
semi-annual scientific journal
ISSN (print): 2345-3761 (online): 2676-4490
Type: Research

Vol.12, No. 24
Autumn 2023 & Winter 2024

پژوهش‌های هستی‌شناختی

دو فصلنامه علمی

نوع مقاله: پژوهشی

سال دوازدهم، شماره ۲۴

پاییز و زمستان ۱۴۰۲

صفحات ۴۶۵-۴۹۱

بررسی دیدگاه علمی انتقادی ایلکا نینیلوتو درباره ساختار واقعیت

فاطمه رنجبران^۱

ابوالفضل کیاشمشکی^۲

چکیده

واقع‌گرایی علمی انتقادی، علاوه بر اینکه منشأ معرفت علمی را حقیقت مستقل از ذهن و ثابت جهان خارجی می‌داند، آن را وابسته به چهارچوب‌های ذهنی و مفهومی دانسته و نوعی هستی‌شناسی سیال را نتیجه می‌دهد. فعالیت‌های علمی در این رویکرد تلاش میکنند تا به دردسترس‌ترین معیارها برای توصیف واقعیت اعتبار بخشیده و بهترین تبیین را برگزینند. در این نوشتار به شرح دیدگاه انتقادی و چگونگی تبیین رویکرد هستی‌شناسانه بر مبنای نظریات نینیلوتو پرداخته‌ایم. نینیلوتو تلاش می‌کند تا بر مبنای نظریه دسته‌ای ویلیامز با معرفی تراپ‌ها از واقع‌گرایی تراپیک حمایت کند. بر این اساس واقعیت خارجی (شامل شیء خارجی و صفات جزئی مربوط به هر شیء) بوسیله فعالیت‌های مفهومی بشر شکل می‌گیرد و در قالب زبان تجلی پیدا می‌کنند. کلمات کلیدی: واقع‌گرایی، واقع‌گرایی هستی‌شناختی، واقع‌گرایی انتقادی، تراپ‌ها، نظریه دسته‌ای.

fa.ranjbaran@gmail.com

akia45@gmail.com

^۱. کارشناسی ارشد فلسفه علم دانشگاه صنعتی امیرکبیر، نویسنده مسئول

^۲. استادیار گروه فلسفه علم دانشگاه صنعتی امیرکبیر

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۰۴

تاریخ داوری: ۱۴۰۱/۰۸/۱۴

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۲/۱۰/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۲۳

مقدمه

اگر معتقد باشیم که علم گونه‌ای از معرفت را در اختیار می‌گذارد، می‌بایست موقعیت معرفت‌شناختی نظریه‌های علمی را مشخص کنیم. تصویر علم از جهان، چیزهایی را مفروض می‌گیرد که با جزئیات بسیار در طول زمان، توصیف شده و حتی درباره آینده آنها پیش‌بینی‌هایی داده می‌شود. معرفت علمی همچنین متشکل از هویاتی چون اتم‌هاست که در معرض تجربه مستقیم ما قرار ندارند. علاوه بر این، علم تبیینی از علل اتفاقات جهان ارائه می‌دهد که از قوانین و اصول بنیادین در طبیعت سخن گفته و به این می‌پردازند که جهان چیست، از چه درست شده و چگونه کار می‌کند. لذا پیش از هر چیز هستی‌شناسی مقبولی که حقایق جهان را تعیین می‌کند، مشخص کنیم. برای واکاوی واقع‌گرایی علمی از منظر هستی‌شناسانه، ابتدا گذاری بر تعاریف ابتدایی ورود به بحث داشته و سپس به واسطه استخدام اصطلاحاتی رایج در این حوزه، تلاش می‌شود دامنه و حیطه دیدگاه واقع‌گرایی علمی انتقادی بر اساس آرای نینیلوتو، استاد فلسفه دانشگاه هلسینکی مشخص شود. او که در زمینه‌های فلسفه علم و نظریه‌های معرفت، فلسفه منطق و نگاه تاریخی و فرهنگی در فلسفه پژوهش می‌کند، مهمترین پژوهش‌های خود را در حوزه نگاه انتقادی به واقع‌گرایی متمرکز کرده و علاوه بر دویست مقاله دانشگاهی و دهها کتاب درسی، کتاب‌های اصلی خود را در واکاوی حقیقت از منظرهای گوناگون قرار داده است.

از واقع‌گرایی تا واقع‌گرایی انتقادی

واژه Real از واژه لاتینی Res که به معنی اشیایی است که هم در معانی انتزاعی و هم انضمامی، اخذ شده است؛ Reality واژه‌ای است که به مجموع همه چیزها، خواه انضمامی و خواه انتزاعی، اشاره داشته و Realism اصلی فلسفی درباره وجوه واقعیت است (Niiniluoto, 1999, p1).

در معنای لغوی آمده: این لغت به یک شیء بالفعل، خود شیء، واقعیت، حقیقت و صدق اشاره دارد که در برابر نمود، سخن محض و صرف نام یک شیء قرار دارد (Lewis, Latin dictionary).

واقع‌گرایی به‌طور کلی دیدگاهیست که وجود عالم مستقل از ما را می‌پذیرد و قائل است

که دست کم در پاره‌ای از وجوه به این عالم معرفت داریم (Brewer, 2004, p61). به طور کلی واقع‌گرایی در هر زمینه فکری که مطرح می‌شود، از وجود حقیقی هویت و موجودات مرتبط با آن حوزه سخن می‌گوید (Dancy, Sosa, 2010, p 668).

مهم‌ترین مطلب مورد تاکید واقع‌گرایان، قائل‌بودن به جهان مستقل از معرفت ما است. جهان وجود دارد، چه ما باشیم و چه نباشیم، چه آن را بشناسیم و چه نشناسیم. این جهان ساخت یافته و مستقل از معرفت، در واقع بخش ناگذاری علم را تشکیل می‌دهد و برخوردار از لایه‌ای از واقعیت است که بر پایه آن بخش‌های دیگر واقعیت و معرفت علمی توجیه‌پذیر می‌شود (توحیدی نسب، فروزنده، ۱۳۹۲، ص ۱۹).

در دایره المعارف راتلج بحث اصلی واقع‌گرایی این است که انواع موجودات، از ما و روشی که درباره آنها فکر می‌کنیم، مستقل هستند. این بحث در قرون وسطی در مقابله با تفکرات نومیالیستی به موضوعی مهم تبدیل شد. اما در دوران مدرن از تفکرات کانت که جهان را به‌طور تجربی واقعی اما به‌طور استعلایی ایده‌آل میدانست، نشأت گرفت (Craig, 1998, pp 7236-7239).

از نظر هوروویچ، واقع‌گرایی دیدگاهی معتقد به وجود حقایق فیزیکی، ریاضیاتی، روانشناختی، تاریخی و ... است؛ بدین معنا که به‌طور معمول این هویت موجودیت خود را وامدار آگاهی ما نیستند. همچنین ما می‌توانیم به معرفت قابل توجهی در این حوزه‌ها دست یابیم. در مقابل ضدواقع‌گرایی نگاه نقادانه به دیدگاه واقع‌گرایی بوده و درباره مستقل بودن حقایق و امکان کسب معرفت درباره آنها تشکیک می‌کند (Horwich, 1996, pp 187-197).

جان هیک در یک تقسیم‌بندی ابتدایی، واقع‌گرایی را به‌طور عام به واقع‌گرایی خام و واقع‌گرایی انتقادی تقسیم کرده است (Hick, 1993, p 4).

«واقع‌گرایی خام، دیدگاهی کلی درباره معرفت بشر است که بر طبق آن ذهن بشر می‌تواند به معرفتی کامل که در حالت ایده‌آل منطبق با عالم واقع است دست یابد. رکن محوری این نوع واقع‌گرایی را باید توصیف تحت‌اللفظی بودن معرفت دانست» (Dancy, Sosa, 2010, p 106).

نظریه واقع‌گرایی خام، چیزها را مستقیماً حاضر در محضر آگاهی دانسته و معتقد است

آنها دقیقاً آنچه به نظر می‌رسد، هستند. هیچ چیز میان شناسا و جهان خارج از او وجود ندارد. اشیاء در محضر آگاهی بواسطه تصورات حاضر نیستند، بلکه به خودی خود و مستقیماً حاضرند. این نظریه بین دیدن و بودن تمایزی قائل نمی‌شود (Montage, 1912, p 3).

«در مقابل واقع‌گرایی خام، واقع‌گرایی انتقادی شکل گرفته که معتقد است معرفت معتبر به جهان خارج، از طریق تأملات انتقادی بر تجاربی که از جهان داریم به دست می‌آید؛ به عبارت دیگر، ما تجارب حسی زیادی از این جهان داریم که در این میان تنها باید به کمک تأملات انتقادی، تجارب معتبر را از بقیه جدا کنیم و از این طریق به معرفتی معتبر دست یابیم» (Gregersen, Huyssteen, 1998, p 51).

«واقع‌گرایی انتقادی، جریانی به‌طور عمده شناخت‌شناسی‌ست که در مواجهه با واقع‌گرایی تجربی و ایده‌آلیسم استعلایی، در حوزه مطالعات طبیعی و عینیت‌گرایی خام، و نسبی‌گرایی رادیکال، در حوزه مطالعات اجتماعی، و به مثابه نحله‌ای نوظهور از دهه هفتاد میلادی مطرح شد.» (توحیدی نسب، فروزنده، ۱۳۹۲، ص ۱۴).

ایان باربور واقع‌گرایی انتقادی را در رابطه با مسئله علم و دین به کار گرفت (رنالیسم، ۲۰۱۴، ص ۵۷). او از یک سو می‌پذیرد که معرفت جنبه توصیفی و کاشفیت دارد و حقیقتاً عالم واقع را نشان می‌دهد و از سوی دیگر به جنبه خلاقیت ذهن بشر قائل است. علم بنا به واقع‌گرایی انتقادی او هم کشف است و هم خلق و ابداع (Barbour, 1974, p 63).

باربور معتقد است نباید از مشکلات مستتر در هرگونه اصالت واقع خام، که نقش ذهن انسان را در آفرینش نظریه‌ها نادیده می‌گیرد، غافل باشیم. ما نظریه‌ها را آماده از طبیعت نمی‌گیریم، بلکه ساخته‌های ذهن در تعبیر و تفسیر هر تجربه‌ای دخالت می‌کند. یک اصالت واقع انتقادی باید هم خلاقیت ذهن انسان و هم وجود خارجی چیزهایی را که آفریده ذهن بشر نیست، بپذیرد. «واقع‌گرایی انتقادی هم غیرمستقیم بودن ارجاع و هم واقعی بودن قصد و مقصود زبانی را که در عرف اهل علم به کار میرود، قبول دارد» (باربور، ۲۰۰۶، ص ۲۰۸).

بسکار علم را علاوه بر ویژگی کاشفیت، محصول اجتماع میدانند. او که ابتدا فلسفه علم خود را واقع‌گرایی استعلایی نامید، فلسفه علوم انسانی‌اش را طبیعت‌گرایی انتقادی نامیده است.

واژه واقع‌گرایی انتقادی با حذف واژه‌هایی از این دو عبارت بوجود آمده است. اما بسکار و دیگر افراد این نهضت چنین واژه‌ای را به این دلیل پذیرفتند که صفت «انتقادی» مانند ویژگی استعلایی، حاکی از شباهت‌هایی با فلسفه کانت است، در حالی که «واقع‌گرایی» دال بر تفاوت‌هایی با آن است. ازین رو بسکار منکر نحوی از واقع‌گرایی است که منجر به تفسیرهای پوزیتیویستی از جهان میشود؛ در عین حال وجود قوانین علی در عالم و روابط فیما بین اشیای فیزیکی را انکار نمی‌کند. بیان او این است که با وجود عالم ثوابت و ساختارهای علی، تبیینی که انسان از طریق علم در اختیار میگیرد هیچ‌گاه خنثی نیست (توحیدینسب، فروزنده، ۲۰۱۳، ص ۲۰).

«واقع‌گرایی انتقادی معتقد است که بیشتر، آنچه هست وجود دارد تا آنچه شناخته میشود، بیشتر نیرو وجود دارد تا کاربرد و استعمال نیرو؛ واقع‌گرایی انتقادی این دیدگاه را رد می‌کند که تبیین همواره خنثی و بیطرف است؛ تبیین کردن ممکن است نقد کردن باشد» (Collier, 1998, pp 720-722).

نینیلوتو دیدگاه واقع‌گرایی انتقادی را در حیطة علمی از مبنایترین حوزه یعنی هستی‌شناسی آغاز کرده و آن را مطالعه ذات حقیقت و وجود می‌داند. از آنجایی که در این نوشتار به بررسی دیدگاه انتقادی در حوزه علمی توجه شده، لذا در ادامه تمرکز اصلی مباحث بر ساختار دیدگاه‌های مطرح شده از طرف نینیلوتو خواهد بود.

واقع‌گرایی علمی انتقادی

هورویچ موضوع واقع‌گرایی را در حیطة فلسفه‌ی علم درباره چالش هویت نظری غیرقابل مشاهده مانند ذرات بنیادی فیزیک مطرح می‌داند (Horwich, 1996, pp 187-197). فیلیپ پتیت معتقد است که واقع‌گرایی علمی درباره وجود موجودات علمی همچون الکترونها سخن گفته و آنها را مانند اشیای معمولی در زندگی روزمره موجود می‌داند (Dancy, Sosa, 2010, p 668).

مسأله سنتی واقع‌گرایی - ضدواقع‌گرایی به حوزه‌ای از فلسفه تعلق دارد که اصطلاحاً متافیزیک خوانده می‌شود. اما در مباحث علمی بحث بر سر واقع‌گرایی علمی و انواع ضدواقع‌گرایان یا ابزارانگاران است.

در دایره‌المعارف راتلج، مطابق واقع‌گرایی علمی، معرفت علمی به چیزها مستقل از افکار و اعمال دانشمندان بوده و نظریه‌های علمی به صورت مستقل از ذهن صادق هستند. نویسنده دو مشخصه واقع‌گرایی علمی را: ۱. پایبندی به اصل متافیزیکی (یا به‌طور خاص هستی‌شناختی) که مدعی وجود مستقل موجودات است و ۲. پایبندی به اصل معرفت‌شناسانه که بیان می‌کند ما میتوانیم مصادیق موجود را بشناسیم و صدق نظریه‌ها را دریابیم، میداند (Fine, 1998, Scientific realism and antirealism).

واقع‌گرایان علمی، به‌طور مشترک سه اصل را می‌پذیرند:

۱. تغییر علم پیشرونده است و از این نظر علم تکاملی است.
 ۲. علم، معرفت به چهره‌ای از جهان را که فراتر از تجلیات تجربی آن است امکان‌پذیر می‌سازد. علم معرفت به بخش غیرمشاهدتی و تئوریک را امکان‌پذیر می‌کند.
 ۳. حصول معرفت قابل اعتماد مستلزم این نیست که صدق آن را به مطابقت بدانیم.
- اما ورای این اشتراکات، واقع‌گرایان علمی بر سر مسائلی چون صادق بودن نظریه‌های علمی و استفاده از صدق تقریبی برای تبیین موفقیت یک نظریه و از این دست مباحث اختلاف دارند. این اختلاف نظرها موجب رویکردهای متفاوت و تقسیم‌شدن واقع‌گرایان علمی می‌شود (Lepline, 1984, pp 1-2).

واقع‌گرایی انتقادی به دیدگاه واقع‌گرایی علمی چهار شرط اضافه می‌کند:

- دسترسی ما به جهان همواره به انتخاب چهارچوب زبانی ما وابسته است. (تکثرگرایی مفهومی)

- تمام معرفت ما به حقیقت، غیرقطعی و اصلاح‌پذیر است. (خطاپذیرانگاری)

- درحالی‌که بهترین نظریه‌های علمی ممکن است درست نباشند اما با این وجود، نظریه‌های موفق عموماً به صدق نزدیکند. (truthlikeness)

- تنها و تنها یک بخش از حقیقت، شامل ساختارهای انسان‌ساخت می‌شود. (جهان سوم پاپر)

ادعای واقع‌گرایی علمی، برای آرایه توصیفات صادقی از جهان مستقل از ذهن توسط نظریه‌های علمی، بحث‌هایی پیرامون صدق و انطباق بین زبان و حقیقت را ایجاد میکند که به‌طور خاص در حوزه‌های معرفت‌شناسی و معناشناسی پیگیری می‌شوند (Niiniluoto,)

(1999, pp vi-vii).

بر اساس دیدگاه نینیلوتو، واقع‌گرایی را «در چند معنا میتوان فهم کرد: هستی‌شناختی، معرفت‌شناختی، معناشناختی، روش‌شناختی، ارزش‌شناختی و اخلاقی. هریک از این معناها پیوندی را بیان می‌کند میان شناخت و واقعیتی مستقل از شناخت و شناسنده.» (رضانی، ۲۰۱۵، ص ۱۹۱). نینیلوتو از حوزه هستی‌شناسی آغاز کرده و راه را برای نگاه نقادانه با مطرح ساختن تراپها باز می‌کند. با وام‌گرفتن از اصطلاحات رایج هستی‌شناسی در فلسفه (ماتریالیسم، دوآلیسم و ایده‌آلیسم) و سپس جهان‌های سه‌گانه پاپر، دیدگاه‌های گوناگون روشنتر خواهد شد.

ماتریالیسم، دوآلیسم، ایده‌آلیسم

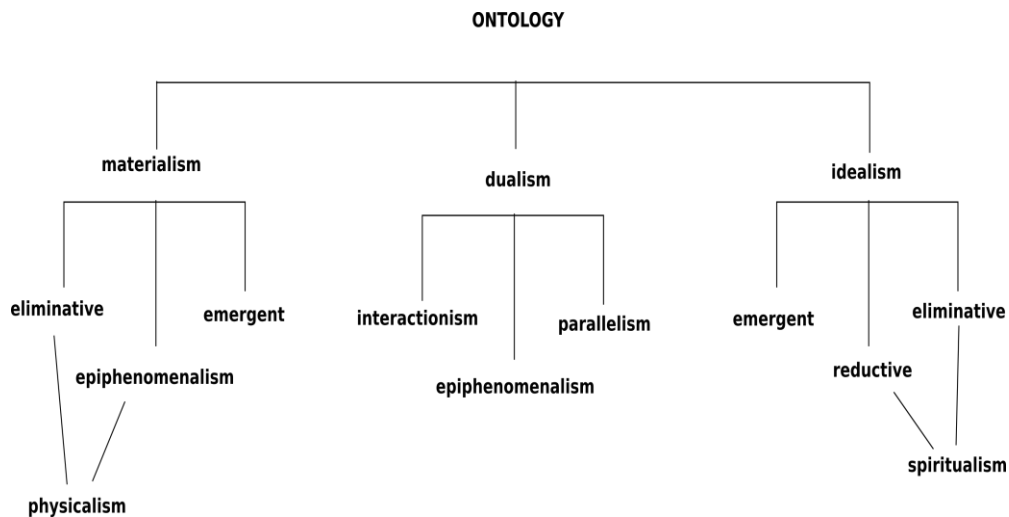
دیدگاه‌های هستی‌شناختی را در یک نگاه کلی می‌توان بر اساس اصطلاحات ماتریالیسم، دوآلیسم و ایده‌آلیسم تقسیم‌بندی کرد.

ماتریالیسم، به پیروی از دکارت بر وجود جوهر ماده، ممتد در فضا و زمان، و مستقل و خارج از اذهان تأکید دارد. نوع افراطی و حذف‌گرای مادی‌انگاری، هرگونه ارجاعی به ذهن را موهوم میدانند. تقلیل‌گرایان مادیگرا، ذهن را می‌پذیرند ولی آن را از رتبه پدیده‌های مادی می‌دانند. در نهایت مادیگرایان نوحاسته، در عین اینکه جوهری و رای ماده را نمی‌پذیرند. اما به نوعی خواص غیرفیزیکی مانند پدیدارهای ذهنی که البته معلول سیستم‌های مادی هستند، قائلند (Niiniluoto, 1999, pp 21-22).

در مقابل تفکر ایده‌آلیسم (تصور‌گرایی) تنها به وجود روح یا ذهن قائل است که در تفکر دکارت با ویژگی تفکر و در تفکر برنتاتو با ویژگی آگاهی یا قابلیت قصدکردن مشخص میشود. ایده‌آلیسم ذهنی، ذهن را تنها شامل اذهان بشری می‌داند و ایده‌آلیسم عینی، به وجود ذهنی فرابشری و مسلط بر اذهان ساپزکتیو قائل است (Ibid, pp 22-23).

در این میان تفکر دوگانه‌انگاری (دوآلیسم) در تلاش برای وحدت‌دادن این دو دیدگاه، به وجود ذهن و ماده به‌عنوان دو جوهر مستقل از هم باور دارد. اما این دیدگاه نیز در ادامه دچار چالش‌هایی از نوع نحوه ارتباط این دو جوهر با یکدیگر، جایگاه خدا در این ساختار و... می‌شود (Ibid, p 23).

به‌طور کلی تقسیم‌بندی هستی‌شناسی‌های گوناگون و دیدگاه مکاتب مختلف منتج از آنها را می‌توان در شکل زیر خلاصه کرد.

شکل ۳-۱. انواع دیدگاه‌های متافیزیکی

فهم عرفی و علمی بر اساس دیدگاه جهان‌های سه‌گانه پاپر

لیدیمن معتقد است که مناقشات هستی‌شناسانه پیرامون واقع‌گرایی از آنجایی نشأت گرفت که فلسفه علم مدرن با تجربه‌گرایی پیوند خورده و بر این اساس وجود ماده و تجربیات منتج از آن مسلم فرض شد. تمایز میان امور مشاهده‌پذیر و مشاهده‌ناپذیر و اعتقاد به دو گونه فهم عرفی و علمی از جهان به پیروی از تمایزی فلسفی از دو گونه ویژگی‌ها و کیفیات اولیه و ثانویه، سبب پرسشهایی دربارهٔ تصورات ما از جهان و آنچه در نگاه ما نمود پیدا می‌کند با آنچه حقیقتاً در دنیای خارج وجود دارد، گردید. ضدواقع‌گرایان در مواجهه با چالش‌های مطرح شده در فلسفه علم مدرن، واقعیت جهان خارجی را انکار نمی‌کنند، بلکه به محدودیت‌های پیرامون دامنه و ماهیت معرفت علمی روی می‌آورند. لذا مناقشات از این دست از وجهه‌های مختلف از جمله هستی‌شناسانه بسیار ظریف‌تر از بسیاری بحث‌های دو قطبی شده هستند (لیدیمن، ۲۰۱۲، ص ۱۸۴-۱۶۳).

نینیلوتو برای مشخص کردن تمایز دیدگاه‌های هستی‌شناسانه، به رویکرد هستی‌شناسانه

پاپر مبنی بر سه جهان، روی میاورد (Niiniluoto, 1999, p 23). جهان اول شامل همه چیزها و روندهای فیزیکی می‌شود. جهان دوم، جهان روح و روان است و آگاهی انسان‌ها و حیوانات را شامل می‌شود و جهان سوم که جهان ساخته بشر است و متشکل از نتایج فعالیت‌های اجتماعی بشر از جمله انتزاعیات و هویت فرهنگی و اجتماعی چه از نوع فیزیکی و چه از نوع ذهنی می‌شود (Popper, 1972, pp 106-107).

پاپر در این تقسیم‌بندی سه جهان را متعلق به واقعیت میداند. او معتقد است هیچکدام از آنها بدون وجود جهان اول نمیتوانند موجود باشند. اما نوعی استقلال نسبی برای آنها قائل است. نینیلوتو مناقشه‌انگیزترین قسمت دیدگاه پاپر را تبیین ارتباط میان این سه جهان بیان می‌کند که از منظر دیدگاه‌های مختلف، پاسخ‌های گوناگونی داشت. اما در نهایت نینیلوتو استفاده خود از این سه جهان را صرفاً به جهت کمکی که در وضوح بخشیدن به تقسیم‌بندی انواع موجودات می‌کند، مطرح کرده است (Ibid, pp 24-25). بر اساس این مقدمه مثلاً می‌توان مادی‌انگاری را دیدگاهی دانست که جهان اول را به‌طور هستی‌شناختی بر جهان دوم و سوم غالب میداند. بدین ترتیب می‌توان انواع تفکراتی که در تقسیم‌بندی بالا مطرح شده است را وضوح بخشید (Niiniluoto, 1999, p 24).

واقع‌گرایی هستی‌شناختی

آون برای تقسیم‌بندی چیزهایی که وجود دارند و جهان را می‌سازند به تاسی از کانت، جهان را به سه مفهوم مبنایی: ماده، شکل و تمامیت (Matter, Form, And Totality) تقسیم‌پذیر میداند. ماده جهان همان شیء‌های تشکیل‌دهنده آن است. اشکال نیز روش‌هایی هستند که شیء‌ها بهم مرتبط می‌شوند و مفهوم کلیت تصویری را نشان می‌دهد که جهان از آن ساخته شده و به‌طور کلی متشکل از شیء‌هایی است که بوسیله روابطی در جهان در کنار هم قرار گرفته‌اند. پس از آنجایی که اشیاء جهان قوام‌یافته از ماده و شکل به معنای روابط میان آنهاست، شکل جهان نیز شبکه‌ای علی - فضا - زمانی است که شیء‌های اولیه در آن جایگذاری شده‌اند. بر این اساس، آون وجود را در جهان در نسبت با تجربه‌گرایی تعریف کرده و آن را متعلق به سیستم فضا - زمانی - علی جهان میداند (Aune, 1998, pp 32-35). نینیلوتو گزاره‌های زیر را برای واقع‌گرایی هستی‌شناختی مطرح میکند:

یک. موجودات در X وجود دارند.

دو. موجودات در X در فضا و زمان فیزیکی موجودند.

سه. موجودات در X به‌طور مستقل از ذهن موجودند.

چهار. بعضی چیزها به صورت آبژکتیو مستقل از اذهان موجودند.

پنج. بعضی از چیزها مستقل از ذهن آدمیان موجودند.

شش. بعضی چیزها مستقل از اذهان آبژکتیو و سابژکتیو موجودند.

با دقت نظر در تفاوت‌های میان این ادعاها متوجه می‌شویم که گزاره یک بیان‌کننده حداقلی‌ترین ادعای هستی‌شناختی واقع‌گراست. ادعای دو با افزودن قید زمان و مکان به موجودیت X ، ادعاهای هستی‌شناسانه‌ی خود را همچون فیزیکالیست‌ها محدود به حقیقت مادی می‌کند. گزاره‌های سه و چهار، با افزودن قید مستقل از ذهن بودن به گزاره یک می‌توانند حاصل شوند. در این تعریف، ذهنی بودن و مستقل از ذهن بودن، نیازمند تعریف است. از طرفی بهتر است تفسیر ذهنی بودن و رابطه آن با امور غیرمادی چون رغبت، ادراک، ارزش و... مشخص شود. تفکرات مختلف ماتریالیسم و ایده‌آلیسم در اینجا مواضع مختلفی اتخاذ می‌کنند. با تعبیر کردن کلمه ذهن به صورت سابژکتیو (به عنوان روان یک فرد) یا آبژکتیو (به عنوان یک روح فراگیر)، می‌توان به گزاره‌های پنج و شش دست پیدا کرد. همچنین مستقل از ذهن بودن می‌بایست به صورت هستی‌شناسانه و نه به صورت استقلال علی تعبیر شود. در استقلال هستی‌شناسانه، A می‌تواند با نبود B هم‌زنده بماند. اما در استقلال علی، A به‌طور علی از B مستقل است، اگر B نتواند به‌طور علی بر A تأثیر بگذارد. برای درک تفاوت‌های میان این دو مفهوم فرض کنید من می‌توانم از شیئی خارجی به نام درخت در ذهن خود تصویری پیدا کنم یا می‌توانم در ذهنم حرکتی انجام دهم. وجود چنین چیزهایی نمی‌تواند بر علیه استقلال هستی‌شناختی در نظر گرفته شود. زیرا درحالی‌که درخت به‌طور هستی‌شناختی مستقل از من وجود دارد، می‌توانم به‌طور علی با آن کنش و واکنش داشته باشم (Niiniluoto, 1999, pp 25-27).

بنابراین حداقلی‌ترین ادعای واقع‌گرایی هستی‌شناختی، حداقل بخشی از حقیقت را مستقل از ذهن آدمیان می‌داند. همچنین این دیدگاه لزوماً مستلزم دیدگاه هستی‌شناختی که مکانیک نیوتونی بوسیله جرم‌های ثابت در مکان‌های مشخص ارائه می‌کند، نیست.

لیدیمن از واقع‌گرایی هستی‌شناختی با عنوان واقع‌گرایی متافیزیکی مبتنی بر فهم عرفی یاد می‌کند که درباره وجود جهان پیرامون، مناقشه‌ای مطرح نمی‌کند. او باور به اشیای مستقل از ذهن را در منظر بسیاری فیلسوفان معاصر موجه دانسته و آن را لازمه تبیین انسجام موجود در تجربیات روزمره ما می‌داند (لیدیمن، ۲۰۱۲، ص ۱۸۴). بر این اساس چالش قدیمی میان نام‌گرایان و واقع‌گرایان به بحثی ذیل واقع‌گرایی هستی‌شناختی بدل شده و هر دو به دلیل قایل‌شدن به وجود واقعیت خارجی، واقع‌گرا محسوب می‌شوند. صحبت از اشیای جهان خارج بوسیله دسته‌بندی‌هایی چون فیله‌ها، مثلث‌ها، قرمزها و... بر اساس شباهت‌هایی که میان اعضای هر دسته مشاهده می‌شود، مطرح می‌شود. واقع‌گرایان این هویت مشترک را کلی می‌دانند اما نام‌گرایان که به انواع مختلفی تقسیم می‌شوند، منکر وجود چنین هویتی هستند. آنها معتقدند که جهان صرفاً از جزئیها و فردیتها تشکیل شده و برای تبیین مطابقت صفتی میان چیزها، نیاز نیست به اندیشه کلی‌ها روی بیاوریم. «قرمز» به چیزی در جهان اشاره ندارد و صرفاً نوعی دسته‌بندی مفردات می‌باشد. در اندیشه افلاطونیان (واقع‌گرایان استعلایی)، جهان‌های خارجی مستقلی که کلیاتی چون «قرمز بودن» و «فیل بودن» در آنها موجودند، وجود دارند. این دیدگاه با انتقاداتی چون وجود شکافی میان دو قلمرو کلیات و جزئیات و قراردادن این دو عالم در قلمروهای جداگانه و نامرتب و در نتیجه پیدایش مسائلی لاینحل در هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی مواجه است (لاکس، ۲۰۱۵، ص ۸۹). ارسطوئیان (واقع‌گرایان معتدل)، کلی‌ها را همواره ممزوج با اجزا و افراد می‌دانند. به زعم نینیلوتو، یکی از مشکلات دیدگاه ارسطویی توضیح چگونگی حضور کامل یک کلی مانند قهوه‌ای بودن در دو جزئی مجزا و در عین حال ذیل آن کلی، مانند قهوه‌ای بودن است. به نظر برخی واقع‌گرایان، این نظریه برای توضیح چنین وضعیتی نیازمند هویت عجیبی که در عین متکثر بودن به طور جدایی ناپذیری متعین شده باشند، است (Niiniluoto, 1999, pp 28-29).

استدلال‌هایی در اثبات واقع‌گرایی هستی‌شناختی

فیلسوفان از منظرهای گوناگون در اثبات واقع‌گرایی هستی‌شناختی کوشیده‌اند، گرچه نینیلوتو معتقد است که پرسش از حقایق هستی‌شناختی، پرسشی متافیزیکی بوده و قابل

حل و اثبات کامل نیست؛ لذا بهترین راه برای توجیه این رویکرد را بررسی استدلال‌هایی که علیه ایده‌آلیسم ذهنی اقامه شده‌اند، می‌داند (Niiniluoto, 1999, pp 38).

برخی از استدلال‌های مطرح شده را از نظر می‌گذرانیم.

استدلال پاتنم علیه مغز درون خمره به صورت پیشینی در حیطة متافیزیکی مطرح می‌شود. مغز درون خمره، ما را صرفاً مغزهایی می‌داند که در خمره‌هایی نگهداری شده و با برنامه‌ریزی خاص با تحریک بخش‌های مختلف مغز، تجربیات و حالات ذهنی متفاوت را ایجاد می‌کند (Putnam, 1973, p ۷۰۰). پاتنم در فصل اول کتاب عقل، حقیقت و تاریخ با استدلالی مبنی بر مقدماتی معناشناسانه، تلاش میکند تا نشان دهد که این استدلال از نظر کیفی از تجربیات واقعی تمیزپذیر نیست و نمی‌توان تمام باورهای معمول ما درباره جهان را زیر سؤال برد. او دو نفر که از تمام جنبه‌های فیزیکی، رفتاری، کارکردی و درون‌گرایانه عیناً مشابه یکدیگر باشند را لزوماً دارای حالات مشابه نمیداند و ارجاع یک واژه را نیازمند ارتباط علی مناسب میان کاربرد لفظ و شیء مورد نظر دانسته و بیان می‌کند که اینگونه می‌توانیم بفهمیم که انسان‌ها مغز درون خمره نیستند و علیه شک‌گرایی موضع می‌گیرد (Putnam, 1981, pp 5-8).

استدلال دیگر مبتنی بر فهم متعارف، بوسیله مور، برای اثبات جهان خارج صرفاً از طریق استدلالی ساده، هر دو دست خود را یکی پس از دیگری بالا می‌برد و نشان میدهد معرفت به اینکه این دست، از دست دیگر متمایز است (مور، ۱۹۹۵، ص ۱۴۲-۱۴۷). پس بدیهی-گویی‌های روزمره میتواند دلیلی بر وجود خارجی عالم باشد. این استدلال از نوع پسینی بوده و مورد نقدهای بسیاری واقع شده است. ویتگنشتاین موضوع را صرف دیدن دست‌ها یا ندیدن آنها ندانسته بلکه بررسی این ادعا که چه برهان و دلیل یقینی و صادق و موجهی برای اثبات جهان می‌تواند وجود داشته باشد، می‌داند. «واقع‌گرایی هستی‌شناختی گزاره‌ای نیست که در همه حال قابل اثبات باشد. اما قواعد اصولی دیدگاه جهانی ما که امکان محاسبه قطعیت را درباره دیگر گزاره‌ها در اختیار مینهد، زمینه‌ای به ارث می‌گذارد که می‌توان درست از نادرست را تمیز داد» (Wittgenstein, 1969, p 94).

سرل نیز به قابل ادراک بودن ادعای واقع‌گرایی در فهم عرفی اشاره می‌کند، اما آن را از بررسی‌های فلسفی مصون نمی‌داند (Niiniluoto, 1999, pp 37-38).

استدلال‌های استعلایی چون مسأله را تجربی نمیدانند، دارای چشم‌انداز مناسبی هستند. استدلال کانتی بیان می‌کند: «تا زمانی که ما تلاش میکنیم برای دستیابی به فهمی معمول، اجتماع کنیم، می‌باست وجود جهان خارجی را پیشفرض بگیریم.» سرل با وجود آنکه این استدلال را صراحتاً اثبات‌کننده نمی‌داند اما استدلال‌های استعلایی را تنها استدلال‌های قدرتمند برای جهان خارجی می‌داند (Ibid, p 38).

استدلال از طریق بهترین تبیین هم، صورت‌گرفتن پیش‌بینی‌های موفق درباره آینده را مؤید این دیدگاه می‌داند. با این حال، این استدلال تبیینی قیاسی نبوده و در بهترین حالت به جای قطعیت، افزایش اعتبار احتمال معرفتی را سبب می‌شود (Niiniluoto, 1999, p 39). همچنین استدلال‌هایی از این دست که چون در زندگی می‌توانیم کنش و واکنش‌های موفقیت‌آمیز داشته باشیم پس واقعگرایی هستی‌شناختی اثبات‌پذیر است نیز مطرح می‌شود.

درنهایت، نینیلوتو استدلال از گذشته را ویران‌کننده‌ترین استدلال علیه ایده‌الیسم سابرکتیو می‌داند. شواهد علمی که به عمر جهان اشاره دارد یا وجود نوعی هویت نظری در گذشته را تقریباً مسلم می‌گیرند که در این بازه‌های زمانی ذهن هیچ بشری وجود نداشته و جهان، مستقل از اذهان، موجود بوده است. گرچه چنین استدلالی نه قیاسی و نه استنتاجی‌ست، اما شواهد علمی محکمی درباره حقایق در گذشته فراهم می‌کند (Ibid, pp 41-42).

واقعگرایی هستی‌شناختی از منظر نینیلوتو

نینیلوتو برای تبیین واقعگرایی هستی‌شناختی، معتقد است که می‌توان بر اساس دو دیدگاه متفاوت نظریه جوهری و نظریه دسته‌ای به جای فرض اجزای عاری از ارتباط، شیء‌های فیزیکی را به‌عنوان تکه‌هایی از جوهر مادی همراه با ارتباطات و اتصالات و یا مجموعه‌ای از خصلت‌ها و ویژگی‌ها ادراک کرد. گرچه دیدگاه دوم که بر اساس نظریه دسته‌ای شکل گرفته، هنگام استفاده از خصلت‌ها و ویژگی‌های کلی، نمی‌تواند میان فردیت‌هایی که به‌طور عددی یکی نیستند، تمایز بگذارد (Ibid, p 30).

نظریه دسته‌ای (Bundle Theory)

نینیلوتو به تعبیر ویلیامز، تراپ‌ها را به‌عنوان صفت‌هایی جزئی و دارای ویژگی زمانی و مکانی خاص، مطرح می‌کند. بدین ترتیب در کنار چیزها و اشیاء جزئی در عالم، صفات وجود دارند اما نه به صورت کلی و قابل مصداق‌یابی چندگانه بلکه به صورت جزئی، که به آنها تراپ می‌گوییم (Ibid, p 30). سخن‌گفتن ما هنگام اشاره به رنگ صورتی تاج‌محل، به رنگ صورتی به‌طور کلی اشاره ندارد، بلکه مقصود صرفاً رنگ صورتی خاصی است که متعلق به تاج‌محل است (لاکس، ۲۰۱۵، ص ۱۴۱-۱۴۲). تراپ‌ها با وجود جزئی‌بودن، به‌عنوان نمونه‌هایی کیفی دارای روابط مشابهتی نیز هستند. یک سگ قهوه‌ای چیزی جز بسته‌ای از تراپ‌ها نیست. این سگ با دیگر چیزهای قهوه‌ای بوسیله تراپ‌های مشابه قهوه‌ای بودن که به صورت عینی موجودند، توضیح داده می‌شود. در واقع امتناع از کلی‌بودن تراپ‌ها به دلیل عدم وجود مشابهت‌های دقیق و یکسان در عالم خارج نیست، بلکه جزئی‌بودن تراپ‌ها واقعیتی مقوله‌ای است که حاکی آنست که آنها ذاتاً جزئی هستند و فقط می‌توانند به یک جزئی متعلق باشند. بدین ترتیب جزئی‌ها، هم می‌توانند در عالم خارج به هم شبیه باشند، هم دارای صفات مشابهت باشند. اما این مشابهت نمی‌تواند حکایت‌گر اینهمانی عددی و در نتیجه کلی‌بودن آنها باشد. بدین ترتیب ویلیامز بدون سخن‌گفتن از هیچ جوهر یا کلی خاصی بیان می‌کند: «معنایی که در آن دو آب‌نبات چوبی (هراپلم و بونرپ) «شکل یکسانی دارند» دقیقاً همان معنایی است که طبق آن دو سرباز «یونیفرم یکسانی پوشیده‌اند.» و یا پسری «بینی پدرش را دارد.» یا مرد آب‌نبات‌فروش ممکن است بگوید که «من در تمام آب‌نبات‌هایم از یک چوب واحد، استفاده می‌کنم.» چنین نیست که این چوب‌ها «یک شکل داشته باشند» به همان معنایی که دو کودک «یک پدر دارند» (Williams, 1953, pp 5-).

واقعگرایی تراپیک

تراپ‌های فیزیکی مستقلاً در جهان اول موجود بوده و صفاتی چون «قهوه‌ای بودن» که به‌عنوان بسته‌ای از تراپ‌های مشابه ادراک می‌شوند، به دلیل اینکه انتزاعی توسط بشر از یک بسته تراپ مشابه است، می‌تواند متعلق به جهان سوم می‌باشند. با این تعبیر دیگر

ناسازگاری میان جهان واقعی و چنین صفاتی مشکل آفرین نمی‌شود (Niiniluoto, 1999, p 30).

نینیلوتو در کنار ویژگی‌های ذاتی اشیاء (مثل سفیدبودن - دوپابودن)، آنها را دارای ویژگی‌های رابطه‌ای دانسته و مانند صفات ذاتی تحلیل می‌کند. اصطلاح ذاتی به معنی استلزام به تفکر ذات‌گرایی نیست، بلکه اشاره به صفات مربوط به یک شیء جزئی در مقابل صفات رابطه‌ای که به ویژگی‌هایی که دو یا چند شیء در کنار یکدیگر سبب می‌شوند، دارد. یک واقع‌گرای تراپیک، مثال‌هایی چون عشق مری و جان را ادراک می‌کند و رابطه عمومی عشق ورزیدن را از طریق انتزاع کردن از آن، شکل می‌دهد. عشق یک احساس روانی و حقیقتی مربوط به جهان دوم است و عاشق بودن چیزی است که بوسیله این انتزاع در جهان سوم معنی پیدا می‌کند. نینیلوتو قرابت برقرار کردن میان صفات ذاتی و صفات رابطه‌ای را با مفاهیم کیفیات اولیه و ثانویه لاک گمراه‌کننده می‌داند. زیرا این مفاهیم بر فروض متفاوتی بنا شده‌اند. مثلاً کیفیات اولیه، روابط فضایی-زمانی را پیش فرض می‌گیرند و کیفیات ثانویه به‌طور هستی‌شناختی، مستقل از شیء‌های فیزیکی هستند درحالی‌که تراپها از این فرضها مستقل هستند (Ibid, p 31).

«شیء‌ها به همراه روابطشان شیء‌های پیچیده یا سیستمها را می‌سازند. تغییرات در یک سیستم (مانند غروب خورشید یا باز شدن پنجره) وقایع کلی یا انواع وقایع را می‌سازند. وقوع یک واقعه کلی در زمان یا مکان مشخص، یک واقعه واحد است و به‌طور معمول پشت سر هم آمدن وقایع، یک پروسه را تشکیل می‌دهد» (Ibid, p 31).

به‌طور کلی از این منظر، دو دیدگاه هستی‌شناختی مطرح است: هستی‌شناسی چیزها و هستی‌شناسی فرآیندها که مفاهیم سیالی چون واقعه و فرآیند را مبنایی‌تر از چیزها قرار می‌دهد. در اینجا واقع‌گرایی تراپیک نوعی هستی‌شناسی سیال شناخته شده که به دنبال چهارچوب مفهومی برتری برای توضیح و دسته‌بندی واقعیات نیست، بلکه با در میان گذاشتن مفهومی به نام تراپها تلاش دارد تا نشان دهد واقعیت خارجی بوسیله فعالیت‌های مفهومی بشر شکل می‌گیرد و در قالب زبان تجلی پیدا کرده و تقسیم‌بندی می‌شود. تقسیماتی که به شیء خاصی چون گربه‌بودن یا قرمزبودن اشاره دارند، بیاناتی هستند که علاوه بر اینکه بر مبنای اشکال وجودی شیء‌ها استوارند، شباهت میان تراپهای مشابه در

کلام ما را نشان می‌دهند؛ وگرنه جهان به خودی خود نمی‌تواند به انواع ذاتی تقسیم شود. کلیات تنها اصطلاحات زبانی هستند که به تراپ‌های مشابه اشاره می‌کنند. حتی به وجود ذات و جوهر برای تبیین ویژگی‌های شیء‌های جزئی نیازی نیست. زیرا هویت یک شیء یا واقعه همواره به توصیف و فعالیت ما وابسته است. از این‌رو دور از انتظار نیست که با برخی تغییرات، یک شیء یا جزئی خاص به شیئی دیگر تغییر هویت دهد - (Ibid, pp 31-32).

اگر واقعیت را بر اساس تعریفی که پیرس از سقراط وام می‌گیرد تعریف کنیم، می‌بایست بگوییم حقیقت مستقل از تخیلات و تفکرات بشر است. با این تعریف یک واقع‌گرای تراپیک، وجود تراپها (متشکل از جزئی‌ها - شیء‌ها و صفات و ویژگیها) را به‌عنوان حقایق جهان می‌پذیرد و این امر استلزام واقع‌گرایی هستی‌شناختی این تفکر را نشان می‌دهد. همچنین، اینکه من یک فیل صورتی را در اتاقم دیده‌ام یک حقیقت ذهنی درباره من است، اما فیل، به‌عنوان یک شیء یا محتوای این توهم، جزئی از واقعیت نیست. با کمک اصطلاحاتی که پاپر دربارهٔ سه جهان مطرح کرده است، واقعیات و حقایق فیزیکی، متعلق به جهان اول بوده و میتوانند دارای ویژگیها و صفات غیرفیزیکی و درگیرشده با ذهن باشند. «به‌عنوان مثال، یک درخت مقدس است اگر و فقط اگر مردمانی که آن را پرستش می‌کنند وجود داشته باشند؛ یک چشمان‌داز سرگرم‌کننده است اگر و فقط اگر برخی از مردم را سرگرم کند؛ یک قطعه طلا دارای ارزش اقتصادی است اگر و فقط اگر بتواند به‌عنوان شیء یا اندازه‌ای از مبادلات تجاری مورد استفاده قرار گیرد. به‌طور مشابه، مواد مصنوعی (میزها، ابزارها، خانه‌ها، کارهای هنری) دارای هر دو ویژگی‌های فیزیکی (وزن، شکل هندسی، رنگ) و ویژگی‌های رابطه‌ای غیرفیزیکی (سازنده و طراح، عملگر درخواستی، ارزش تجاری) هستند (Ibid, p 33).

در نهایت یک موجود دارای ویژگی‌های ترکیبی است که از هسته‌ای مادی در جهان اول تشکیل شده و بوسیلهٔ روابطش با جهان دوم و سوم غنی شده و میتواند به‌عنوان شیئی فرهنگی در جهان سوم موجود باشد. علاوه بر اینکه می‌توان اجزای مادی و فرهنگی و... موجودات جهان را به‌طور مفهومی بوسیله جهان‌های سه‌گانه متمایز کرد، می‌توان شیء‌هایی را متصور شد که مثلاً در جهان سوم موجود بوده و هیچ ویژگی فیزیکی ندارند.

چنین شیءهایی همچون سمفونیها، رمانها و اعداد را می‌توان بوسیله نشانه‌ها، علامات یا اجزایی در جهان اول و بوسیله افکار و اندیشه‌های سازنده آن و یا یک ساخته ذهنی ریاضیاتی ثبت کرد و نشان داد. پس مشاهده می‌کنیم که موجودیت یک موجود چه مادی باشد چه انتزاعی، در هر سه جهان تعریف و نشان داده می‌شود (Ibid, p 33).

خلاصه ساختار جهان به بیان نینیلوتو را میتوان اینگونه گفت: ما از «وضعیت امور یا وقایع» هنگامی که درباره یک جزئی با صفاتش یا یک شیء دارای ویژگی و یا هنگامی که درباره رابطه میان چند جزئی یا چند شیء با یکدیگر سخن می‌گوییم، استفاده می‌کنیم. در ابتدایی‌ترین تقسیم می‌توان حقایق یا وقایع را به دو دسته منفرد و کلی تقسیم کرد. باید توجه داشت که وقایع منفرد می‌توانند متشکل از شیءها و ویژگی‌های زیاد بوده و در نتیجه بسیار پیچیده باشند. یک واقعه منفرد ساده را می‌توان با ساختار $\langle a,b,R,t \rangle$ و $\langle a,P,t \rangle$ در جایی که a و b شیءهای جزئی در زمان t هستند و R رابطه سیال میان این دو شیء P و t ویژگی یک شیء در زمان t باشد، نشان داد. در این ساختار P و R نماینده همان چیزهایی هستند که کلیها و یا تراپها نامیدیم. بدین ترتیب شیء a در زمان t دارای ویژگی یا صفت P مثل رنگ صورتی تاج محل است. یک واقعه پیچیده با همین ساختار اما برای روابط بیشتری تعریف شده و بوسیله نظریه مدل تارسکی تحلیل می‌شود و در نهایت مجموعه وقایع منفرد، می‌توانند به‌عنوان وقایعی کلی ادراک شوند (Ibid, p 34).

جهان واقعی که در نگاه نینیلوتو متشکل از جهان‌های سه‌گانه است، مساوی با همه وقایع یا حقایق می‌شود. او جهانهای ممکن را، که جایگزین‌هایی برای وقایع یا حقایق هستند، برخلاف واقع‌گرایان مودال تنها به شکل توصیفات زبانی موجود و به‌طور هستی‌شناختی درگیر با ذهن معرفی می‌کند. نینیلوتو تمایز میان ممکنات مفهومی و ممکنات واقعی را برای ممانعت از وهمیات و افسانه‌های خیالی ما لازم دانسته و بدین‌واسطه از تصویر ممکناتی که واقع‌گرایانی چون افلاطونیان بیان می‌کنند، دوری می‌گزیند. او به پیروی از ارسطو که دامنه حقیقت را متشکل از چیزهای بالقوه و بالفعل می‌داند، نشان می‌دهد که دیدگاه واقع‌گرایی، مستلزم فعلیت‌گرایی نیست. ممکنات واقعی همان چیزهای بالقوه‌ای هستند که به‌عنوان حقیقت در جهان می‌توانند وجود داشته باشند، ولی تاکنون به وقوع نپیوسته و شاید هیچ‌گاه رخ ندهند. مثلاً میتوان بیان کرد که حقیقتاً آتش قابلیت سوزاندن

دارد حتی اگر تا کنون پوست کسی را به‌طور واقعی نسوزانده باشد. در مقابل ممکنات مفهومی، تفکراتی چون تفکرات استعلایی افلاطونیان را مطرح می‌کنند که تنها در زبان می‌توانند تعریف شوند (Ibid, pp 34-35). بدین ترتیب میان چیزهای واقعی با وهمیات خیالی تمایز می‌گذارد. زیرا همواره توهماتی از یک واقعیت و یا واقعیاتی از یک وهم و خیال در جهان‌های سه‌گانه وجود دارد: «به عنوان مثال، دانلد داک یک موجود خیالی است، درحالی‌که واقعیت شامل تصاویری از دانلد داک در جهان اول، عشق به دانلد داک در جهان دوم و تفکری از دیزنیلند در جهان سوم است» (Ibid, p 35).

او رابطه میان دیدگاه‌های هستی‌شناسانه و دیدگاه جهان علمی را رابطه‌ای دو طرفه دانسته و معتقد است نمی‌توان معیار تمیز مشخصی میان علم و متافیزیک تعیین کرد. علم در بسیاری موارد توانسته پاسخ به پرسش‌های باز هستی‌شناسانه را به سمت خاصی هدایت کند؛ مثلاً پیشرفت‌هایی که به مکانیک کوانتوم منجر شده‌اند نوعی قوانین احتمالاتی را حاکم بر جهان می‌دانند. اما در اختیار گذاشتن گزاره‌ای متافیزیکی درباره جهان توسط علم، خطاپذیر و در بسیاری موارد چون وجود خداوند، جبر در مقابل اختیار و کلیات در مقابل تراپها، تصمیم‌ناپذیر می‌باشد (Ibid, p 35). در مقابل، دیدگاه‌های هستی‌شناسانه به طرق مختلفی به دیدگاه‌های علمی مربوط شده و آنها را هدایت می‌کنند. زیرا دیدگاه‌های علمی همواره از اصطلاحات هستی‌شناسانه و کلی چون شیء و حقیقت استفاده می‌کنند که می‌بایست در بستر خود معنا شده باشند. همچنین به منظور دفاع یا متهم کردن مباحثی چون واقع‌گرایی علمی در فلسفه، می‌بایست با یک دیدگاه هستی‌شناسانه که لزوماً بوسیله علم توجیه نشده برخورد کرد (Ibid, p 35).

نگاه تراپیک و دیدگاه‌های رقیب

بسیاری از فیلسوفان کلاسیک به وجود ویژگی‌ها و کیفیات قائل هستند. واقع‌گرایان معتدل‌تر، صورتی‌بودن شکلات یا نرم‌بودن مو را به عنوان مصادیقی از یک مفهوم کلی به اسم صورتی‌بودن یا نرم‌بودن می‌دانند اما در دیدگاه نینیلوتو، آنها به عنوان دسته‌ای از ویژگی‌ها که به تعبیر ویلیامز، تراپ نامیده می‌شود، می‌توانند دیده شوند.

آرمسترانگ در تبیین دیدگاه ویلیامز، صفات و ویژگیهای مشابه دو شیء را دارای دو موجودیت جداگانه دانسته و به این ترتیب از اشکال مورد نظر نامگرایان برای تبیین چگونگی وجود کلیها رها می‌شود. از طرفی در دیدگاه تراپیک برخلاف دیدگاه نامگرایان، در کنار اشیا و چیزها، صفات نیز وجود دارند و برخلاف دیدگاه‌های سنتی واقع‌گرایانه، قابل مصداق‌یابی چندگانه نیستند. به این ترتیب هیچ دو چیز را در عالم واقع، دارای صفات یکسان نمی‌توان دانست. ساختار عالم واقع به گونه‌ایست که هیچ مشابهت کاملاً دقیقی میان دو چیز وجود ندارد، این امر نوعی امتناع تجربی در پذیرش صفات مشترک ایجاد می‌کند در حالیکه نامگرایان در این باره به صورت مقوله‌ای، صفات را ذاتاً جزئی و قابل اتصاف به یک چیز می‌دانند (Loux, 2001, pp 85-86).

همچنین در این دیدگاه، لازمه تبیین دانش تجربی قائل شدن به اتصاف صفات و ویژگی‌هایی چون رنگها، بوها و ... به آگاهی ادراکی ماست، بر خلاف نامگرایان نتیجه می‌شود این خصوصیات می‌توانند متعلق اعمال توجه‌گزینشی ادراک قرار بگیرند و نوعی صفات یا ویژگی‌های حسی محض نیستند. بر این اساس توجه‌دادن به رنگ تاج‌محل، صرفاً تمرکز بر رنگ تاج‌محل نیست، بلکه ارجاع به چیز است که حقیقتاً وجود دارد و میتواند مورد توجه‌گزینشی قرار بگیرد (Loux, 2001, pp. 91-92).

از مجموعه تراپهای مشابه، تطابق صفتی یا مشابهت بین چیزها میتواند تبیین گردد (لاکس، ۲۰۱۵، ص ۱۴۲). لذا واژه‌های منفرد انتزاعی، نامی برای مجموعه تراپ‌های مشابه هستند.

تفاوت بنیادین مجموعه‌ها با کلیها در قابل اعمال بودن قوانینی مانند اینهمانی مجموعه‌هاست. دو مجموعه تنها در شرایطی با یکدیگر اینهمان هستند که اگر و تنها اگر اعضای دو مجموعه با هم برابر باشند در حالی که در کلی‌ها اشیای دقیقاً یکسان می‌توانند کلی‌های متمایزی را مصداق ببخشند. واژه‌های عامی که نامگرایان به چیزهای جزئی متصف می‌کنند اگر بخواهند بر اساس قانون مجموعه‌ها، شرایط اینهمانی را برآورده کنند می‌بایست مانند نظریه تراپیک به شیء واحدی اتصاف یابند. اگر فرض کنیم که همه کسانی که قلب دارند کلیه نیز دارند، در نگاه نامگرایان مجموعه چیزهای دارای قلب و مجموعه چیزهای دارای کلیه یکی شده و قلب داشتن و کلیه داشتن یک چیز

میشود؛ درحالی‌که نظریهء تراپیک قلب داشتن را از مجموعه یا تراپ‌های مشابه تشکیل میدهد که شامل من و شما و ... می‌شود. همچنین است کلیه‌داشتن. در نهایت تراپ‌های مربوط به مجموعهء نخست با تراپ‌های مربوط به مجموعهء دوم کاملاً متفاوت هستند. زیر تراپ کلیه داشتن شما کاملاً با تراپ قلب داشتن شما متفاوت است. پس قلب داشتن و کلیه داشتن نامهایی هستند که به امور متفاوتی تعلق می‌گیرند. همچنین یک واژهء عام به یک جزئی تعلق می‌گیرد به این معنی که آن جزء دارای تراپی است که به مجموعهء مشابه تعلق دارد (همان، ص ۱۴۵-۱۴۸).

نتیجه‌گیری

مناقشهء اصلی دیدگاه‌های واقع‌گرایی و ضدواقع‌گرایی بر سر چیستی و چگونگی چیزهای مشاهده‌ناپذیر و هویات نظری است که در این راستا به نظر می‌رسد ادله واقع‌گرایان به علت ماهیت متافیزیکی بودن بحث، هیچ کدام خالی از اشکال نباشد. با این حال در رد ایده‌الیسم ساپژکتیو، قوت آنها را نباید نادیده گرفت.

نینیلوتو در دیدگاه واقع‌گرایی علمی انتقادی، واقع‌گرایی تراپیک را مبتنی بر نظریهء دسته‌ای ویلیامز مطرح کرده و تراپها را اساس تحلیل هستی‌شناختی قرار می‌دهد. تراپها با وجود ناشی شدن از حقیقت خارجی شامل شیء‌ها و ویژگیها، توسط فعالیت‌های مفهومی ذهن بشر، شکل گرفته و در زبان تجلی می‌یابند. او با تحلیل ساختار جهان بوسیلهء تراپها، معضلهء وجود کلی‌ها را با وجود دسته‌ای تراپ مشابه پاسخ گفته و به این ترتیب به نوعی هستی‌شناسی سیال که حقیقت خارجی را براساس دیدگاه‌های بشری تفسیرپذیر میداند، قائل می‌شود. به نظر می‌رسد این نحو مواجهه با ساختار جهان، امکاناتی برای مواجههء منحصر با حقایق، شامل چیزها و کیفیات در اختیار می‌گذارد که در عین حال قابلیت صحبت از مفاهیم کلی و مشابهت‌ها را نیز دارا است. گرچه در ادامه برای تبیین این ساختار، خصوصاً در حیطهء زبانی پیچیدگی‌هایی متصور است، اما می‌توان به راه‌حلهایی در تبیین ساختار جهان بر اساس تراپها و اعمال قوانین مجموعه‌ها دست یافت.

تشکر و قدردانی

مقاله حاضر توسط خانم فاطمه رنجبران نوشته شده که یکی از فصول پایان نامه کارشناسی ارشد رشته فلسفه علم به راهنمایی دکتر ابوالفضل کیشمشکی است و از تلاش‌های اساتید بزرگوار خصوصا دکتر کیشمشکی، دکتر کرمی و دکتر حسین زاده تشکر و قدردانی می‌شود.

مشارکت نویسندگان

متن اولیه این مقاله حاصل کار خانم فاطمه رنجبران به عنوان پایان نامه کارشناسی ارشد و به راهنمایی دقیق و راهبردی آقای دکتر ابوالفضل کیشمشکی بوده و پس از آن با اصلاحات و افزودن مطالبی توسط خانم رنجبران به نشریه پژوهش‌های هستی‌شناختی ارسال شده است.

تعارض منافع

هیچ‌گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است.

منابع و مآخذ

- Barbour I, *Myths, Models and Paradigms: A Contemporary Study in Science and Religion*. London: Harper and Row, 1974.
- Collier A, 1998, Critical Realism, *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, pp.720-722.
- Dancy J, Sosa E, *A Companion to Epistemology*, Wiley-Blackwell, 2010.
- Fine A, 1998, Scientific Realism and Antirealism, *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, Taylor and Francis, <https://www.rep.routledge.com/articles/the-matic/scientific-realism-and-antirealism/v-1>.
- Gregersen N, Huyssteen v (Editor), *Rethinking Theology and Science: Six Models for the Current Dialogue*, Published by Eerdmans Pub Co, 1998.
- Hick J, *Disputed Questions in Theology and the Philosophy of Religion*, Yale University Press, 1993.
- Horwich P, 1996, Realism and Truth, Supplement: *Philosophical Perspectives*, no.10, pp.187-197.

- Leplin J(ed), *Scientific Realism*, University of California Press, Contribution by: Boyd A, Fine A, Lauden L, Putnam H, Van Frassen B, 1984.
- Loux M, *Metaphysics: A Contemporary Introduction*, Routledge, 2001.
- Montage w.p, 1912, The New Realism and The Old, The Journal of Philosophy, Psychology and Scientific Methods, Vol.9, No.2, pp. 39-46.
- Niiniluoto I, *Critical Scientific Realism*, Oxford University Press, 1999.
- Popper K, *Objective Knowledge*, Oxford University Press, 1972.
- Putnam H, *Reason Truth and History*, United Kingdom, the Press Syndicate of University of Cambridge, 1981.
- , 1973, Meaning and Reference, Journal of Philosophy, Vol 70, No 19, pp 699-711.
- Williams D, 1953, On The Elements of Being, The Review of Metaphysics, Vol 7, No 1, pp.3-18.
- Wittgenstein L, *On Certainty*, Edited by Anscombe and Wright, Translated by Paul D and Anscombe, Basil Blackwell. Oxford, 1969.

معرفی نویسندگان

فاطمه رنجبران دانش آموخته رشته فلسفه علم از دانشگاه صنعتی امیرکبیر بوده که دروس اصلی خود را در این حوزه از محضر اساتید دکتر سعید زیباکلام و دکتر مقدم حیدری و دکتر کیاشمشکی و دکتر کرمی استفاده کرده ام. همچنین با توجه به علاقه مندی اینجانب به مباحث واقع‌گرایی و شرکت در دوره‌های فلسفی نظیر IPM در این حوزه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود را با تمرکز بر حوزه واقع‌گرایی انتقادی به پایان رسانده‌ام.

Fateme Ranjbaran, Master's degree in Philosophy of Science, Amirkabir University of Technology, Tehran, Iran.

fa.ranjbaran@gmail.com

ابوالفضل کیاشمشکی در کنار مدرک سطح چهار حوزه علمیه دارای، مدرک دکتری خود را از دانشگاه تهران در سال ۱۳۷۹ کسب کرده و همزمان در حوزه و دانشگاه به تدریس پرداخته‌اند و در حال حاضر عضو هیات علمی دانشگاه امیرکبیر و دارای بیش از سی مقاله در ژورنال‌های معتبر علمی داخلی و خارجی و

تدریس دروس اصلی رشته گروه فلسفه علم در سال های متوالی بوده‌اند.

Abolfazl Kiashemshaki. Assistant Professor, Department of Philosophy of Science, Amirkabir University of Technology, Tehran, Iran.

akia45@gmail.com

How to cite this paper:

Fatemeh Ranjbaran and Abolfazl Kiashemshaki (2024). Examining the Critical Scientific view of Ilka Niiniluoto on the Structure of Reality. *Journal of Ontological Researches*, 12 (24), 465-491. Persian.

DOI :[10.22061/orj.2024.2066](https://doi.org/10.22061/orj.2024.2066)

URL :https://orj.sru.ac.ir/article_2066.html

Copyrights for this article are retained by the author(s) with publishing rights granted to SRU Press. The content of this article is subject to the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC-BY-NC 4.0) License. For more information, please visit <https://www.creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode>.

